

Mitä kaikkea tekstiin mahtuukaan

RIITTA KORHONEN – MARTIN KUSCH – HARTMUT SCHRÖDER (toimittajat) *Lopussa teksti*. Nordeuropäische Beiträge aus den Human- und Gesellschaftswissenschaften. Bd. 1. Verlag Peter Lang, Frankfurt am Main 1992. 216 s.

Tekstintutkimuksesta on kirjoitettu suomeksi melko vähän. Nyt harvalukuiset julkaisut ovat saaneet vahvistukseksi artikkelikoelmaa »Lopussa teksti». Sysäyksen kirjan toimittamiseen antoi vuonna 1986 Jyväskylässä järjestetty konferenssi »Text – Interpretation – Argumentation», johon kaikki kirjoittajat osallistuivat. Tapaamisen tarkoituksena oli koota yhteen tekstin tulkinnasta ja argumentoinnista kiinnostuneita eri alojen tutkijoita, ja samaan ajatukseen perustuu tämä kirjakin.

Kirjoittajia yhdistää pyrkimys kielen käytön ymmärtämiseen ja selittämiseen. »Perinteiset» kielitieteen menetelmät eivät kuitenkaan sovellu heidän tavoitteeseensa – kielen käytön monipuoliseen tilanteeseen tulkintaan – joten metodeja haetaan myös filosofiasta sekä yhteiskunta- ja kulttuuritieteistä. Erilaisten menetelmien avulla saatu tieto kielestä heijastuu sitten takaisin valottaen yhteiskunta- ja kulttuuritieteitä uudesta näkökulmasta. Tekijät peräävät eri alojen tutkijoiden vuorovaikutusta, avautumista yli oppialarajojen. Yhteistyö on tarpeen sekä työvälineiden kehittäessä että työn tulosten vertailussa. Mielessä kangastelee uusi tieteenala, »tekstologia» tai »tekstitiede».

Kokoomateosta leimaa monitieteisyys – tarkkailepa sitten kirjoittajien taustoja tai tapaa lähestyä tutkimuskohdetta ja esitellä sitä lukijoille. Kokoelmaa eheyttävä ominaisuus on teksti, sen eri puolten tai jonkin piirteen tiivis tarkastelu. Tähän kirjoitusten yhtäläisyys sitten jääkin, sillä tarjolla on niin kirjava joukko erilaisia artikkeleita ja pienoisesseitä höystettyinä haastatteluina ja kommentein, ettei sille hyvällä tahdollakaan ole löydettävissä nimenomaan tekstintutki-

muksen näkökulmasta yhteistä nimittäjää. Julkaisun lienee tarkoitus ollakin katsaus tekstintutkimuksen moninaisuuteen, sillä toimittajatkaan eivät mitään jäsentävää esipuheessaan esitä – päinvastoin. Lukijaa kehoitetaan tutustumaan artikkeleihin kertalukemista perusteellisemmin ja suhteuttamaan kirjoituksia toisiinsa. Jos lukija huomaa sellaisten artikkelien arvon, jotka poikkeavat metodiltaan tai tekstikäsitteiltään totutusta, on julkaisu täyttänyt tehtävänsä.

Onko kirjasta sitten tekstintutkimukseen liittyvien näkemysten pöyhijäksi ja asenteiden tuulettajaksi? Ainakin asetelma on otollinen, sillä yksiin kansiin on mahduttettu teoria- ja käytännöllispainotteisia kirjoituksia: filosofisia, retorisia ja lingvistisiä näkökulmia tekstiin sekä katsaustyyppisiä ja spesifiseen ongelmaan keskittyviä esityksiä. Artikkelit on jaettu kahteen lukuun, mutta osittelun funktio jää epäselväksi. Jälkimmäisessä luvussa on artikkeleita, jotka liittyvät kiinteästi ensimmäiseen lukuun. Ymmärrettävyyden ja havainnollisuuden parantamiseksi sekä lukijan oivalluttamiseksi näitä kirjoituksia olisi kannattanut lähentää toisiinsa.

Aloituspaikan saa filosofinen – tarkemmin hermeneuttinen – näkemys tekstistä. MARTIN KUSCH pohtii kysymyksen ongelmaa, ja WOLFGANG KUHLMANN jatkaa päteväällä ja oikealla ymmärtämisellä. Kusch liittyy Kuhlmannin kirjoituksen loppuun omat kommenttinsa. Artikkelit täydentävät toisiaan ja toimivat osittain esipuheen jatkeena.

Kusch työstää tekstintutkimuksen perustaa, niitä implisiittisiä lähtökohtia, joita tutkijalla on, kun hän lähestyy tekstiä. Perustelluksi tulee tieteidenvälisyys nimenomaan tekstintutkimuksessa, joskin artikkeli sopii pienin muokkauksin myös yleistä tieteen teoriaa opiskelevalle. Kirjoittaja päätyy sellaiseen tekstintulkinnan malliin (s. 18 – 19), jolla on yhteyksiä uuteen aktivoivan lukemisen käsitykseen. Kuschin artikkeli on kirjassa suorastaan välttämätön kirjoittajien edustaman tekstikäsitteiden selvittäjänä. Tervetullutta on myös kyseenalaistaminen, joka auttaa lukijaa hahmottamaan tutkimus-

Kirjallisuutta

suunnan ongelmia ja tekemään valinnoista omat päätelmänsä.

Aivan kuten Kusch myös Kuhlmann korostaa tulkitsijan osuutta tekstin olemassaolossa. Pätevä lukeminen ei välttämättä tarkoita lukemista niin kuin kirjoittaja haluaa vaan »omapäistä» lukemista. Tiedemaailmaankin niin helposti kotiutuva auktoriteettiusko ja jonkun sanan lakina pitäminen saavat tuuletusta (s. 41). Kuhlmannin ajatukset tukevat nykykäsityksiä päättelevästä ja luovasta lukemisesta, joka johtaa tiedon haltuunottoon itsenäisen ja omakohtaisen ymmärtämisen avulla. Kuhlmann on jaksotellut artikkelinsa kolmia. Osista ensimmäinen jää turhan kauas kahdesta muusta. Lukijalle olisi kannattanut antaa selvät asiakokonaisuuksia ja ajatuksia eheyttävät linkit.

Hermeneuttisten kysymysten lisäksi on ensimmäisessä luvussa JÁNOS S. PETÖFIN haastattelu ja artikkeli, jossa hän esittelee uusinta tutkimustaan. Haastattelu tekstilajina oudoksuttaa aluksi artikkelikokoelmassa, mutta sisällöltään se palvelee lukijaa. Ensinnäkin haastattelu välittää kiintoisan kuvan johtavan saksalaisen tekstintutkijan työn periaatteista ja tavoitteista. Toiseksi Petöfi ei esiinny auktoriteettina eikä anna valmiita vastauksia kaikkeen vaan jättää ärsykeitä ja pohdiskelun aiheita, mm. vertailun varaa angloamerikkalaiseen tekstintutkimukseen. Keskeiset tutkimuslohkoon liittyvät kysymykset haastateltava selvittää tarkkaan. Petöfin esittämä tekstintutkimuksen päämäärä – kaikenlaisen tekstejä koskevan tiedon lisääminen – vaikuttaa järkevältä (s. 56) ja monitieteisyyteen liittyvät vaarat realistisilta (s. 54–55). Petöfi tuo esiin tekstintutkimustakin vaivaavan nurkkakuntaisuuden ja klikkiytymisen. Eri kieli-alueiden tutkijat tuntevat toistensa työtä vain vähän. Tämä ei johdu pelkästään kieli-muurista vaan myös asenteista ja epäluulosta erityyppistä tutkimusta kohtaan. Tekstintutkimuksen teorian kokoaminen ja jatkuva kehittäminen saa Petöfistä painokkaan puolestapuhujan. Hän korostaa sitä, että jos tekstintutkimuksen tuloksista ei pyritä heti hahmottelemaan jonkinlaista teoriaa, harva

pystyy tehtävään jälkeenpäin (s. 59).

Petöfin tutkimustavasta ja ongelmanasettelusta antaa tarkemman kuvan haastattelua seuraava artikkeli. Se on tiivis kuvaus tekstintutkimuksen tieteenfilosofisesta taustasta ja kiteytyneessä ilmaisussaan varsin abstrakti, joten sitä väljentämään ja havainnollistamaan olisi kaivannut lisää esimerkkejä. Tällaisenaan se saavuttaa vain pienen tutkijakunnan. Petöfin artikkelista jää erityisesti mieleen käyttökelpoinen tekstin määritelmä (s. 63), joka soveltuu hyvinkin eri lähtökohdista tehtäviin tekstianalyysiin.

Kirjan toisen luvun aloittavat yleiskatsaukset kahteen tekstintutkimuksen alalohkoon. MARJA-LIISA KAKKURI-KNUUTTILA selvittää retoriikan historiaa ja argumentaation tutkimuksen perusteita. LIISA TIITTULA valaisee keskustelututkimuksen joskus varsin sekavalta näyttävää maastoa. Molemmat artikkelit on laadittu niin, että ne palvelevat vasta-alkajaa. Kirjoittajat lähtevät liikkeelle perusasioista ja -käsitteistä sekä selvittävät taustoja. Lähteistöä annetaan runsaasti. Edistynyt lukijakin saa artikkeleista ajattelun aineksia.

Kakkuri-Knuuttila viipyilee hyvän tovin aristoteelisessa retoriikassa, josta hän esittää perusteltuja huomautuksia ja havaintoja. Erittely on niin kiintoisaa, että sitä seuraisi pitempäänkin – varsinkin, jos mukaan olisi liitetty vielä ajankohtaiseen aineistoon perustuvia sovelluksia. Aineistoa olisi Kakkuri-Knuuttilan artikkelissa ollut kahteenkin kirjoitukseen, sillä historioivan ja analysoivan osuuden yhdistäminen samaan artikkeliin tekee lukupaketista raskaan. Etenkin kreikkalaisten puhetaidon esittely tuntuu Aristoteleen jälkeen laimealta luettelmalta (s. 122).

Tiittulan artikkelin voima ovat kokemukseen ja näkemyksiin pohjaavat havainnot sellaisesta monitieteisestä alasta kuin keskustelututkimus. Kirjoittaja nostaa selvästi esiin sen, mistä tutkimussuunta ammentaa voimansa, miten sen eri suuntauksat eroavat toisistaan, mitkä ovat tieteenalojen limittämisen edut ja haitat keskustelututkimuksessa sekä millainen on keskustelututkimuksen suhde muihin kielitieteen suun-

tauksiin. Myös tutkijoiden erilaiset kiinnostuksen kohteet ja tutkimusideat sekä tutkimuksen teoriaa ja aineistoa koskevat ongelmat selvitetään juoheasti.

Kakkuri-Knuutilan ja Tiittulan artikkelien jälkeen lukija saa virittyä uudelleen kirjan ensi luvun tekstifilosofiin tunnelmiin. RIITTA KORHONEN yhdistää filosofian ja logiikan näkemyksiä *ei mutta ja ei vaan* -kytkösten semantiikkaan. HARTMUT SCHRÖDER puolestaan erittelee tieteellisten tekstien olemusta hyvinkin kunnianhimoisin monitieteisin tavoittein.

Korhonen juurruttaa pienoistutkimuksen tukevasti teoriaan. Tutkisteltavaksi on maltettu rajata tarpeeksi kapea siivu kytkenästä, joten tulos on sen mukainen. Korhonen pääsee analyysissään melko syvälle, ja asiaa on mahdollista selittää tarpeeksi yksityiskohtaisesti. Tarkastelutavan kompleksisuudesta huolimatta lukija kykenee seuraamaan esitystä, sillä kerronta on väljää ja kieleltään selkeää. Kirjoittajan tutkimuskäsitykseen on sen sijaan vaikea yhtyä. Korhonen nimittäin esittää, että »ennen kuin aletaan tarkastella sitä, mitä jossakin konkreettisesti tekstissä sanotaan, tulee selvittää, kuinka tutkittavaa ilmaustyyppiä y l i p ä ä n s ä v o i käyttää ja mistä esiintymäehdot johtuvat» (s. 155). Hänen mielestään ilmiötä ei kannata lähteä tarkastelemaan tekstistä käsin, vaan »ensin on syytä selvittää rakenteen ehdot» (s. 166). Eivätkö ehdot juuri paljastu tekstiesiintymiä tarkastellen?

Schröderin artikkelissa on paljon hyvin erilaista asiaa. Lukija vakuuttuu tieteidenvälisen lähestymistavan tarpeellisuudesta, kun tutkitaan tiettyä tekstilajia ja sen rakennetta eri kulttuureissa. Metodien ja näkökulmien rikkaus häikäisee, toisaalta myös häiritsee. Artikkelista näkyy halu kokeilla erilaisten menetelmien sopivuutta ja pyrkimys yhdistää ne kattavaksi teoriaksi, mutta kokonaisuus jää hajanaiseksi. Asiamäärän paljouden ja sen pinnallisen luetteloinnin takia hyvillä oivalluksilla on vaara jäädä irrallisiksi havainnoiksi, roikkumaan tyhjän päälle. Schröder erittelee onnistuneesti tekstilajin tunnusmerkkejä (s. 176), mutta teks-

tin määritelmä on kielitieteen näkökulmasta kovin vaativa (s. 170). Tosin Schröder pitääkin tekstiä pohjimmiltaan hermeneuttisena eikä lingvistisenä »tosiasiana» (s. 177). Jos teksti määritellään näin laajasti, kielenkäyttöä koskevat perustelut kyllä monipuolistuvat, mutta myös hajaantuvat ja kyseenalaistuvat. Tarkkuutta ja pohdiskelua vaatii teksteissä näkyvien kulttuurien välisten erojen poimiminen ja käsittely. Schröder onnistuu tehtävässään hyvin, mutta kokematon tutkijaa vaanivat varmasti ilmiöiden tarkastelu liian kapeasta perspektiivistä sekä niiden Eurooppa-keskeinen arvottaminen.

Kokoelman päättää PAULI ROINILAN kirjoitus kääntäjän ja tulkin minäkuvausta. Sen pohjana on viittomakielen tulkeille pidetty esitelmä. Vaikka Roinila kiinnittää jo artikkelinsa alussa aiheensa tekstintutkimukseen ja korostaa onnistuneesti eri tieteiden näkökulmien välttämättömyyttä kääntämisessä, artikkeli erkanee omille laduilleen. Ajatukset on kohdistettu tietyille ammattikunnalle, eikä laaja-alaiseen näkökulmaan päästä, vaikka aineistoa ja mahdollisuuksia olisi. Artikkelin tehtävänä on pikemminkin antaa nykyaikainen yleiskuva ammatista kuin valottaa tekstintutkimusta tulkkauksen ja kääntämisen avulla.

Mielestäni julkaisu onnistuu perustelemaan lukijalle sen, miten tiedonintressi voi olla sama tieteenalasta riippumatta. Kuvatuilla tekstin lähestymistavoilla on jokaisella paikkansa; kaikki ne ovat tarpeen. Eri asia sitten on, ovatko ne yhdistettävissä. Kokoelman artikkeleista on hyötyä monille, mutta vain harvat voivat ammentaa kaikkea. Kysymysten ja ajatusten herättäjänä kirja palvelee kuitenkin kaikkia lukijoitaan: Onko tässä kaikki, mitä "tekstitieteeseen" mahtuu, ja toisaalta, mahtuuko tämä kaikki saman katon alle? Toimittajat sanoutuvat esipuheessa irti ennustajan ja julistajan roolista, mutta jonkinlainen kannanotto tekstintutkimuksen linjauksista ja sisällöistä artikkelien valintakin jo on.

MERJA KAUPPINEN